

Lect. univ. dr. Gina Luminița Scarlat,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

MINTEA UMANĂ (ΝΟΨ) ÎN TEOLOGHISIREA SFÂNTULUI SIMEON NOUL TEOLOG¹

„Regiuni imense ale lumii noastre interioare sunt încă necunoscute” I.I.
Alexis Carrel, *Omul, ființă necunoscută*

Abstract: *The work entitled “The human mind in the theologizing of Saint Simeon the New Theologian. A patristic response to contemporary anthropological research” has as its fundamental objective the highlighting of the references that the Byzantine mystical theologian, Saint Simeon the New Theologian, makes in relation to the human mind (νοῦς), based on his spiritual experiences.*

Keywords: *Patristic tradition, human mind, anthropology, neurosciences.*

Importanța cercetării reflecțiilor Sfântului Simeon Noul Teolog despre mintea umană

În contextul actual al dezvoltării științelor cognitive, cercetarea reflecțiilor patristice despre mintea umană are o mare importanță, datorită perspectivei diferite pe care este axată.

Neuroștiințele studiază mintea umană sub mai multe aspecte. Studiile centrate pe înțelegerea biologică a minții umane restrâng analiza funcțiilor cognitive („abilitățile mentale”) la relația lor cu creierul

1. Acest studiu este extras din lucrarea, în curs de finalizare, intitulată: *Mintea umană în teologhisirea patristică răsăriteană*, realizată în cadrul Centrului de Cercetare Teologică Ortodoxă și Interdisciplinară „Sfinții Trei Ierarhi” al Departamentului Teologic din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

[Daniel J. Siegel, Inmaculada Pereda Pérez, Davin Perlmutter, Austin Pelmutter, Kristin Loberg]². Mentea umană în funcționalitatea ei este privită strict în raport cu localizarea funcțiilor ei în ariile cerebrale. Ea depinde atât de mult de aceste zone, încât sănătatea ei depinde de integritatea lor. Stările mentale, gândurile și percepțiile umane sunt, din perspectiva acestor explicații exclusiv biologice, rezultatul conectivității neuronilor, a neurotransmițătorilor și a calității vieții umane.

Prezentarea minții umane din perspectivă evoluționistă, cu un aplomb care suprimă, în mod neștiințific, orice dialog, este expresia unei înțelegeri reduționiste a omului, neconforme cu structura lui magnifică psiho-fizică, unitară și interconectată, în care este înscrisă amprenta Creatorului lui. Expresii precum „istoria minții” și „Bing Bang-ul minții umane” postulează originea minții umane în iraționalitatea primatelor printr-o hermenutică la fel de irațională ca și fundamentul ei analitic. Inoperabilitatea legilor evoluției asupra minții umane îl determină pe William H. Calvin să deschidă un nou capitol al cercetării legat de „viitorul minții amplificate” și de proprietățile ei viitoare și să se întrebe cu vădit interes: „Încotro se-ndreaptă mintea, cu puterile sale sporite de educația îmbunătățită prin știință și noile intrumente tehnice?”³.

Ernst Mayer, de la Universitatea Harvard, apologet al autoformării evoluționiste a omului, care îmbină afirmațiile sigure cu cele probabilistice, remarcă complexitatea „inimaginabilă” a creierului uman și caracterul lui unic. El observă că, dacă în privința electrofiziologiei neuronilor se cunosc multe date, nu același lucru se poate spune și despre „funcțiile lor mentale” și consideră unicitatea omului în raport

2. Ganiel J. SIEGEL, *Mentea umană. O călătorie spre centrul ființei umane*, traducere din limba engleză de Iustina Cojocaru, Pagina de psihologie, București, 2018; Ganiel J. SIEGEL, *Mindsight. Noua știință a transformării personale*, traducere din limba engleză Mugur Butuza, Editura Herald, București, 2019; Inmaculada Pereda PÉREZ, *Harta creierului. Periplu anatomic prin mașinăria gândirii*, Editra Litera, București, 2024, pp. 60-65; Davin PERLMUTTER, Austin PELMUTTER, Kristin LOBERG, *Detoxifierea minții. Gândește mai clar, relaționează mai profund, fii mai fericit*, traducere din limba engleză de Andreea Rosemarie Lutic, Editura Litera, București, 2021.

3. William H. CALVIN, *O scurtă istorie a minții. De la maimuțele antropoide la intelect și mai departe*, traducere din limba engleză de Carmen Strungaru, Editura Humanitas, București, 2021, pp. 14, 215-216, 223.

cu animalele, afirmată de teologi și filosofi, „atât mândria, cât și povara noastră”⁴.

Antonio Damasio, cercetător al minții și creierului uman din perspectivă evoluționistă, în demersul lui de a afla ce sunt conștiința, mintea și sinele, formulează o serie de întrebări, cu răspunsuri care nu depășesc cadrul ipotezelor de lucru:

„În ce constă conștiința? E minte cu ceva special, mi se pare mie, din moment ce nu putem fi conștienți fără să avem o minte de care să fim conștienți. Dar în ce constă mintea? Oare mintea vine din aer, sau din trup? Oamenii inteligenți spun că vine din creier, că *este* în creier, însă acesta nu e un răspuns mulțumitor. Cum *face* creierul mintea?”⁵.

Mintea, înțeleasă ca „fenomen nonfizic, discontinuu în raport cu biologia care o creează și o susține”, este plasată „în afara legilor fizicii, operând o discriminare căreia alte fenomene cerebrale nu i se supun întotdeauna”, autorului părându-i-se frapantă „încercarea de a lega mintea conștientă de proprietăți ale materiei încă neexplicate”, făcând referire la analiza conștiinței „în termeni de fenomene cuantice”. Aceste afirmații sunt continuate de alte presupuneri: „Mintea conștientă pare misterioasă; întrucât fizica cuantică rămâne misterioasă, poate că cele două mistere sunt legate”⁶. Prezentarea perspectivelor care au condus la progresul în cunoașterea neurobiologiei minții conștiente este relevantă pentru înțelegerea modului cercetării minții: (1) „perspectiva martorului direct asupra minții conștiente individuale, care este personală, privată și unică; (2) perspectiva comportamentală, care permite să observăm acțiunile semnificative ale celorlalți, despre care avem motive să credem că au, de asemenea, minți conștiente; și (3) perspectiva cerebrală, care ne permite să studiem anumite aspecte ale funcției creierului la indivizi la care presupunem că stările minții conștiente sunt fie prezente, fie absente”⁷. În privin-

4. Ernst MAYER, *De la bacterii la om. Evoluția lumii vii*, traducere din limba engleză de Marcela Elena Badea și Ileana Popovici, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 281-282.

5. Antonio DAMASIO, *Sinele. Construirea creierului conștient*, traducere din engleză de Doina Lică, Editura Humanitas, București, 2016, pp. 13-14, 39.

6. A. DAMASIO, *Sinele. Construirea creierului conștient*, p. 23.

7. A. DAMASIO, *Sinele. Construirea creierului conștient*, p. 24.

ta „problemei minte-sine-corp-creier“ autorul spune că „trebuie să ne mulțumim o vreme cu aproximări teoretice în loc de explicații complete“, vorbind în continuare de „naturalizarea minții conștiente și implantarea sa fermă în creier“, de „construirea“ și de „crearea“ ei pe cale culturală și biologică⁸.

Pe aceeași linie de înțelegere a minții, David Eagleman, specialist în cunoașterea anatomo-funcțională a creierului, identifică „mintea conștientă“ cu conștiința, despre care spune că este „un ziar“, „e mai bine să fie ținută pe tușă în privința cam tuturor deciziilor care se iau în creierul nostru“, „nu se află în centrul activității din creier; e undeva departe, într-o margine, prinzând doar șoaptele produse de activitatea cerebrală“⁹. În ciuda modului în care autorul înțelege mintea umană, câteva observații pe care le face conțin intuiții despre natura ei spirituală: „Creierul stă în întuneric, însă mintea construiește lumină“, „nu vedem cu ochii, ci, mai degrabă, cu mintea“, „Se întrezărește un abis între ceea ce știe creierul și ceea ce poate accesa mintea“¹⁰.

Conceptele de „minte supraumană“ și „supermintă“ sunt înțelese ca expresii ale îmbunătățirii abilităților mintale și a sinesteziei, în cadrul strict al naturii umane [Berit Brogaard, Kristian Marlow]. Autorii au studiat „granițele abilității mintale aparent supraumane“, plasticitatea creierului despre care au spus că „este capabil de lucruri incredibile, dar adesea acestea nu sunt declanșate sau aduse la suprafață decât prin accidente sau situații rare“ și au ajuns la concluzia că „abilitatea supraumană nu este o proprietate eterică a indivizilor profunzi“, nici „o calitate cu care sunt înzestrați doar câțiva norocoși, ci mai degrabă o propensiune înăscută care se află în stare latentă în noi toți“. Încrezători în dezvoltarea proceselor neuronale, își încheie investigația cu speranța că în viitor „se vor descoperi metode noi și mai bune de a folosi mai mult din *puterea* creierului nostru“¹¹.

8. A. DAMASIO, *Sinele. Construirea creierului conștient*, pp. 25, 40, 49, 106-109, 125.

9. David EAGLEMAN, *Incognito. Viețile secrete ale creierului*, traducere din engleză de Ovidiu Solonar, Editura Humanitas, București, 2016, pp. 12-13, 15-16.

10. D. EAGLEMAN, *Incognito. Viețile secrete ale creierului*, pp. 51, 67.

11. Beritt BROGAARD, Kristian MARLOW, *Mintea supraumană sau despre genialitate ca însușire firească a creierului nostru*, traducere din limba engleză de Cristina Jinga, Editura Humanitas, București, 2018, pp. 15, 22-24, 29, 89-94, 256, 267.

Încrezător în măsurarea capacităților mentale, dar sceptic în privința cunoașterii obiective a propriei minți, José Viosca spune că mintea „ne este prezentată drept ceva în permanentă mișcare și insesizabilă, ca un lichid”¹², aducând ca argument metafora aisbergului în cercetarea lui concepută sub auspicii evoluționiste.

Xurxo Mariño recunoaște că mintea nu este ușor de definit, iar în încercarea lui de delimitare conceptuală a ei afirmă că ea este „o percepție intimă și netransmisibilă a propriului corp și a unor aspecte ale lumii exterioare”¹³. Autorul evoluționist merge atât de departe cu presupunerile, încât ajunge să atribuie, într-un stil confuz, chiar și viețuitoarelor iraționale noțiunea de „minte”.

Andrew Newberg, directorul *Centrului pentru Spiritualitate și Minte* din Pennsylvania și Mark Robert Waldman, asociatul aceluiași centru, au demonstrat după multiple investigații că „omul are creierul construit astfel încât să perceapă și să genereze realități spirituale”¹⁴. Autorii au studiat modul cum „diferite concepte de Dumnezeu afectează mintea umană”. Din perspectivă neurologică, Dumnezeu este redus la „o percepție și o experiență care se schimbă și evoluează constant în creierul uman”¹⁵.

„Filosofia minții”, considerată „cel mai important subiect din filosofia contemporană”, este o nouă ramură a filosofiei, care are ca subiect mintea umană și analiza critică a „problemelor” ei: orientarea materialistă, dualismul cartezian *mente – corp*, natura, relațiile și modul de operare a minții, conștiința și neurobiologia, intenționalitatea, inconștientul și explicația comportamentului, fizicalismul, funcționalismul, realismul direct. Metodele ei sunt de ordin analitic, neexcluzând total experimentul mental [John Searle, Dumitru Gheorghiu]¹⁶.

12. José VIOSCA, *Minți geniale. Fundamente psihologice și neuronale ale capacităților mentale înalte*, Editura Litera, București, 2024, pp. 29-30 sq.

13. Xurxo MARIÑO, *Misterul gândirii simbolice. Creier, limbaj și evoluție*, traducere din limba spaniolă de Sabrina Florescu, Editura Litera, București, 2024, p. 13 sq.

14. Andrew NEWBERG, Mark Robert WALDMAN, *Cum schimbă Dumnezeu creierul. Descoperirile inovatoare ale unui prestigios neurolog*, traducere din limba engleză de Ramona Neacșa Lupu, Editura Curtea Veche, București, 2009, p. 11.

15. A. NEWBERG, M. R. WALDMAN, *Cum schimbă Dumnezeu creierul*, p. 12.

16. John R. SEARLE, *Minte. O scurtă introducere în filosofia minții*, traducere din limba engleză de Iustina Cojocaru, Editura Herald, București, 2018, pp. 22, 29-30, sq;

Înțelegerea colectivă a minții, care a condus la formularea conceptului de „minte socială”, reprezintă cea mai impersonală analiză a ei [Luis Gómez Jacinto]¹⁷.

În ciuda amplitudinii pe care o au preocupările contemporane față de mintea umană, cercetările moderne nu au ajuns la un acord în privința definirii ei. Bazate pe analiza experiențelor de laborator, pe studii psihologice și sociale, ele pornesc de la premise evoluționiste pe care le consideră normative pentru înțelegerea proceselor cognitive și emoționale. Studiază omul din sine și prin sine, în raport cu presupusa lui ascendență filogenetică și cu relațiile interpersonale și sociale, lansând ipoteze și întrebări fără răspuns. Înțelegerea pe care o promovează despre mintea umană diferă fundamental de cea a Revelației dumnezeiești și a tradiției creștine de explicare și interpretare a ei, în raport cu Creatorul omului.

În contextul dezvoltării acestor abordări aflate sub spectrul parțialității, circumscrise propriilor ipoteze de lucru, perspectiva creștină asupra minții umane și cunoașterea tradiției patristice antropologice este binevenită, având un cuvânt important de spus în acest sens.

Om de știință și teolog, Sfântul Luca al Crimeii (Valentin Voino Iasenetski) realizează o sinteză a cercetărilor medicale, biblice și patristice despre om. Preocupat de „puterea inimii”, îi analizează semnificațiile teologice, făcând referire și la minte și conștiință, pe care le înțelege atât din perspectiva formației sale de medic (relația *creier – minte*), cât și din cea de slujitor al Bisericii¹⁸. Exegeza omului pe care o realizează aduce o lumină semnificativă asupra înțelegerii structurii lui psiho-fizice.

Protopresbiterul Ioannis Romanides, explicând noțiunea de *voûç*, spune că Sfinții Părinți au înțeles-o ca „activitate a minții care funcționează în *inima* omului sănătos sufletește”¹⁹. Într-o manieră sumară

Dumitru GHEORGHIU, *Introducere în filosofia minții*. Curs universitar, vol. I, Editura Trei, București, 2015, pp. 16, 130-135, 153, 174-178, 230-234, 282, 311, 320-321, 352-356.

17. Luis Gómez JACINTO, *Mintea socială. O perspectivă psihologică*, traducere din limba spaniolă de Gabriela Toma, Editura Litera, București, 2022.

18. SFÂNTUL LUCA AL CRIMEII, *Puterea inimii*, traducere din limba rusă de Evdochia Șavga, Editura Sophia, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2010, pp. 45-47.

19. Protopresbyter prof. univ. dr. Ioannis ROMANIDES, *Teologia patristică*, traducere din neogreacă de pr. dr. Gabriel Mândrilă, Editura Metafrază, București, 2012, pp. 45-47, 50-51.

menționează legătura lucrării minții cu creierul și cu inima, precizează semnificația terminologiei Sfântului Apostol Pavel (νοῦς, διάνοια) și a Sfinților Părinți, făcând referire la Sfântul Macarie Egipteanul (ὁ νοῦς - τὸ πνεῦμα: minte; λόγος: intelect; διάνοια: cuget) și numește mintea (νοῦς) „organ fiziologic al omului”²⁰.

Mitropolitul Ierotheos Vlahos, autor a numeroase studii patristice, a evidențiat reflecțiile patristice despre suflet în contextul cercetărilor sale de „psihoterapie ortodoxă”. Conform învățaturii antropologice a Sfântului Ioan Damaschin, energia noetică, înțelegătoare (νοερά), numită și „minte” (νοῦς) aparține sufletului alături de cea rațională (λογική). Calitatea energiei noetice (mintea – nous) depinde de starea inimii. Conform tradiției patristice, mitropolitul Ierotheos prezintă cele două moduri ale funcționării minții: lucrarea ei corectă este asociată cu starea de curăție de patimi și de luminare, iar lucrarea neconformă rațiunii ei este determinată de împătrimirea care o întunecă. Din acest motiv afirmă că

„în starea sa firească, sufletul omului este hrănit prin minte – nous de Harul nezidit al lui Dumnezeu și această experiență duhovnicească se revarsă și asupra trupului, care se însănătoșește și nu îngăduie patimilor să crească, iar din trup energia lui Dumnezeu se transmite mai departe către zidirea necuvântătoare, în întreaga creație”²¹.

Dacă în stare de sănătate a minții omul trăiește în echilibru psiho-somatic, acesta este afectat de îmbolnăvirea ei:

„Potrivit Tradiției ortodoxe, boala începe, așadar, de la întunecarea minții-nous și se răsfrânge apoi asupra sufletului, a trupului, a mediului social și a întregii zidiri”²².

Remediul pe care-l sugerează mitropolitul grec nu constă în îndepărtarea stărilor individuale, negative, ci în schimbarea întregii existențe personale.

Jean-Claude Larchet preia în cercetările sale antropologice, din tradiția patristică, importante referințe despre „locul” și lucrările min-

20. Pr. I. ROMANIDES, *Teologia patristică*, pp. 46-48, 50-51.

21. IERÓTHEOS, Mitropolit al Nafaktosului, *Știința medicinei duhovnicești. Practica psihoterapiei ortodoxe*, 1. Lucrarea minții – nous: *Energia* – lucrarea noetică, traducere de Protosinghel Teofan Munteanu, Editura Sophia, București, 2017, pp. 95-97.

22. IERÓTHEOS, Mitropolit al Nafaktosului, *Știința medicinei duhovnicești. Practica psihoterapiei ortodoxe*, p. 97.

ții umane (*voûç*). Mentea este „o facultate“ a părții raționale a sufletului, alături de rațiune și duh (Sfinții Ignatie Teoforul și Irineu al Lyonului), „principiul conștiinței“ în sens psihologic și moral, al capacității de „autodeterminare“ a omului (Sfântul Maxim Mărturisitorul), principiul libertății sale (Sfinții Maxim Mărturisitorul și Ioan Damaschin) și al tuturor funcțiilor intelectuale (inteligența intuitivă, facultatea contemplației) și sursa „a toată cunoașterea“, a rațiunii (*logos*) și tot ce izvorăște din ea (Sfântul Maxim Mărturisitorul): gândirea (*ennoia*, *dianoia*), judecata (*krisis*), discernământul (*diakrisis*), vorbirea interioară (*endiathetos logos*), de unde provin „limbajul și memoria“ (Episcopul Nemesius de Emessa; Sfântul Ioan Damaschin; Cuviosul Nichita Stithatul). *Nous*-ul este considerat „cea mai înaltă facultate a omului“, care are puterea de a comanda și cârmui. Prin el omul este „legat nemijlocit de Dumnezeu, poate să se îndrepte, să tindă și să se unească cu El“. Este „creat, dar nemuritor prin har; mutabil prin natura sa, dar având totodată puterea de a-și stăpâni și cârmui schimbarea“ (Cuv. Nichita Stithatul). Se poate îndumnezei prin har, este principiul unității fizice și spirituale a omului (Sfântul Maxim Mărturisitorul) și elementul de mediere al unirii omului cu Dumnezeu²³.

Diaconul lector univ. dr. Adrian Sorin Mihalache evaluează datele actuale ale neuroștiințelor din perspectivă teologică. În cercetările sale aduce în prim-plan mărturiile patristice, îndeosebi filocalice, ale experiențelor duhovnicești, despre mintea umană, propune clarificarea termenilor vieții interioare utilizați în filosofia minții, medicină și neuroștiințe (*interioritate, eu, minte, conștiință*) și analizează deosebirea dintre minte și rațiune din perspectivă patristică, fără a ingora referințele la cercetările despre creierul și psihicul uman. Evidențiază relația minte – Dumnezeu, făcând cunoscute și observațiile părintelui Dumitru Stăniloae despre minte, prin referințele la comentariile sale²⁴.

23. Jean-Claude LARCHET, *Terapeutica bolilor mintale. Experiența creștinismului răsăritean al primelor veacuri*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2008, pp. 42-47.

24. Diac. Adrian Sorin MIHALACHE, *Ești ceea ce trăiești. Câteva date recente din neuroștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei*, Editura Trinitas a Patriarhiei Române, București, 2017, pp. 155-156, 245, 269-177.

În cadrul cercetărilor actuale asupra minții umane, Sfântul Simeon Noul Teolog aduce o lumină nouă asupra înțelegerii ei. Punctele lui de interes diferă de cele întâlnite în cercetările actuale, datorită perspectivei teologice și a altui tip de experiență, care stă la baza observațiilor și reflecțiilor lui asupra minții umane. El aduce în prim-plan precizări despre originea, însușirile, funcțiile, stările și formele minții, care lipsesc cercetărilor speculative, raționaliste și evoluționiste. Având o bază experimentală personală și o impresionantă tradiție de teologhisire asupra minții umane, reflecțiile Sfântului Simeon, în contextul actual al cercetărilor despre mintea umană, ne dezvăluie nu o perspectivă alternativă asupra ei, ci modul teologic de înțelegere al ei rezultat din relația cu Sursa tripersonală a existenței. Din acest motiv, expunerea lor ne ajută să înțelegem că omul creat de Dumnezeu nu poate fi cunoscut în afara raportării la El, ci în relație cu El, cunoscătorul lui desăvârșit. Considerăm că tradiția patristică de teologhisire antropologică, al cărei strălucit exponent este Sfântul Simeon Noul Teolog, deschide o semnificativă cale a dialogului interdisciplinar asupra minții umane.

***Locul Sfântului Simeon Noul Teolog
în tradiția reflecțiilor patristice
despre mintea umană***

Atent la cuvinte și viu în exprimare, Sfântul Simeon Noul Teolog este preocupat, în scrierile sale, în mod deosebit de legătura omului cu Dumnezeu. Această relație primează deoarece în taina ei, Dumnezeu poate fi cunoscut ca Treime de Persoane, Care Se revelează în lumină și comunică înțelesuri suprarăționale minții curățite prin har. Acest aspect central al trăirii teologice a Sfântului Simeon captează atenția, datorită particularității lui. Altitudinea teologhisirii sale este direct proporțională cu desăvârșita sa lepădare de sine și ascultare monahală. Bogăția tematică a scrierilor sale, forjate pe experiența întâlnirii cu Dumnezeu, este străbătută de prospețimea verbului zămislit în lumina rugăciunii și a tăcerii, a făptuirii și a grijii sale pastorale.

Sfântul Simeon scrie într-un mod antrenant despre mintea umană, îmbinând metoda reflecției teologice asupra ei, cu cea empirică. El nu lansează ipoteze și nu face presupuneri iluzorii despre minte. Îi de-

scrie însușirile și manifestările din perspectiva teologului binecuvântat cu harul descoperirilor dumnezeiești, atent la trăirile lui interioare. Analizează mintea și manifestările ei, pornind de la datele revelate și continuând cu cele ale Sfintei Tradiții, la care adaugă experiențe duhovnicești personale.

Sursele reflecțiilor Sfântului Simon Noul Teolog despre mintea umană sunt, așadar, Sfânta Scriptură și tradiția patristică²⁵, bogată în referințe și nuanțări remarcabile despre natura, însușirile și funcțiile ei.

Corespondențele dintre descrierile și reflecțiile Sfântului Simeon Noul Teolog despre mintea umană și cele ale Sfinților Părinți care l-au precedat (Sfinții Macarie Egipteanul, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Grigorie al Nyssei, Chiril al Alexandriei, Maxim Mărturisorul) și l-au urmat (Sfântul Grigorie Palama), în spații diferite ale lumii ortodoxe, indică depășirea subiectivității inerente unor astfel de relații. Reflecțiile comune despre mintea umană din scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog și ale teologilor de marcă ai Bisericii Ortodoxe conduc la ideea că se poate vorbi de o tradiție în privința cunoașterii experimentale a manifestărilor minții umane în cadrul paradigmei creștine a viețuirii umane. Este vorba de o tradiție nesistematică, dar cu tendințe de teoretizare a datelor acumulate din mărturiile Sfinților Părinți despre mintea umană. Elementele comune în privința descrierii minții umane, a însușirilor și manifestărilor ei ale Sfinților Părinți de formație alexandrină corespund aceluiași mod de gândire și trăire duhovnicească, ascetică și contemplativă, în Biserica Ortodoxă. Asemenea Sfinților Părinți anteriori, Sfântul Simeon Noul Teolog, fără să fi scris o lucrare specială despre mintea umană, explorează duhovnicește taina ei, adăugând propriile trăiri și reflecții.

Reper al spiritualității bizantine, Sfântul Simeon face parte din categoria oamenilor de știință revelată, ale cărui referințe despre min-

25. Ioan I. BRIA, „Simțirea tainică a prezenței harului după Sf. Simeon Noul Teolog”, în vol. *Sfinții isihști Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț*, Editura Basilica, București, 2022, p. 33; Ilarion ALFEYEV, *Sfântul Simeon Noul Teolog și tradiția ortodoxă*, traducere din limba engleză de Ioana Stoicescu și Maria-Magdalena Rusen, Editura Sophia, București, 2010, pp. 216-224; Diac. dr. Mihai-Iulian GROBNICU, *Pneumatologia Sfântului Simeon Noul Teolog. O analiză dogmatică*, Editura Cuvântul Vieții, București, 2022, p. 227.

tea umană ne surprind prin varietate, bogăție și acuratețe exegetică. Sistematizarea și investigarea contextualizată a modului în care Sfântul Simeon a teologhisit despre mintea umană ne ajută să pătrundem în înțelegerea sa luminată de har, despre această realitate interioară omului, care îi guvernează existența.

Obiectivele cercetării. În acest studiu, atenția este îndreptată asupra minții umane, o componentă esențială a antropologiei Sfântului Simeon, care, alături de inimă, are o remarcabilă recurență în opera sa. Fundamentată pe mărturiile transmise de Sfântul Simeon Noul Teolog, cercetarea are ca obiective analiza contextelor teologice în care este utilizat termenul „voûç”, echivalat în traduceri prin „minte”, „cuget” și „intelect”, și a felului în care este prezentat în diferite manifestări umane, din care reies însușirile și lucrările ei. Motivațiile care au determinat referințele și analizele minții de către Sfântul Simeon Noul Teolog în cadrul operei lui teologice dense, în care primează relația lui personală cu Dumnezeu, ne ajută să înțelegem preocupările lui față de această realitate tainică cu rol coordonator în viața umană.

Reflecțiile Sfântului Simeon Noul Teolog despre mintea umană sunt precedate de aproape un mileniu de cugetare teologică asupra scopului existenței omului, a structurii lui psiho-fizice și a modurilor care îl ajută să se împlinească în Dumnezeu. Afirmările sale continuă tradiția biblică și patristică într-o manieră personală, determinată de cultura și trăirile sale duhovnicești.

Sfântul Simeon Noul Teolog nu a scris o lucrare specială, dedicată cercetării minții umane. În lucrările lui însă, ca și în cazul scrierilor patristice anterioare, întâlnim reflecții de mare profunzime despre mintea umană, originea, însușirile, lucrările și modurile ei de realizare.

Sfântul Simeon vorbește despre „minte” ca realitate imaterială, proprie omului rațional, creat de Dumnezeu. Deși intrinsecă structurii umane, mintea nu crește de la sine, similar organelor fizice, ci se dezvoltă și se întreține prin efort spiritual constant, în absența căruia funcțiile ei pot cunoaște regrese care afectează viața personală.

În contextul cultural actual, în care cercetarea minții umane a devenit obiect de studiu în domeniile socio-umane, gândurile celui mai mare mistic bizantin din secolul al X-lea despre mintea umană pun în lumină aspecte inedite, care evidențiază perspectiva spirituală asupra ei.

Terminologia activității intelective umane, utilizată de Sfântul Simeon Noul Teolog. Sfântul Simeon Noul Teolog nu se limitează la un singur termen atunci când are în vedere mintea umană. El utilizează termeni întâlniți în filosofia și literatura greacă clasică, dar și în teologia creștină. Filologii au identificat în limba greacă veche mai multe echivalente lexicale pentru termenul „minte“.

În savanta culegere de sinonime grecești, bibliotecarul Bibliotecii Regale, M. Alex. Pillon, identifica pe baza textelor clasice grecești, opt cuvinte care se referă la „minte“, cu semnificații generale și particulare: *voûς* (vedere interioară, *intellect*, *înțelegere*, *spirit*, minte; în sens general, „spirit“, „idee“, „suflét“), *γνώμη* (*inteligentă*), *διάνοια* (facultatea intelectuală, *spirit*, *gândire*, „inteligentă“), *θυμός* (inima, sediul inteligenței, „spirit“), *νόημα* (rezultatul percepției spiritului, *gândire*, *judecată*, *plan*), *νόησις* (lucrarea sau percepția spiritului, *vedere* intelectuală), *σύνεσις* (*înțelegere*, *concepție*, *inteligentă*, *discernământ*, *prudență*) și *φρέν* (diafragma; la Homer reprezintă sediul inteligenței, al instinctului. Utilizat la plural, are înțelesurile de „spirit“, „simț“, „bun simț“)²⁶. Aceste cuvinte, care fac parte din categoria sinonimelor parțiale, au ca numitor comun înțelesul de „inteligentă“. Ele au intrat în vocabularul specializat care desemnează intelectul și activitățile lui.

Anatol Bailly, care și-a alcătuit faimosul dicționar pe baza textelor clasice, alături de care a introdus referințe și din Sfinți Părinți ai Bisericii (până în secolul al VII-lea, cf. Prefața primei ediții din 1894)²⁷, oferă explicații mai elaborate pentru termenii care semnifică *mintea* și activitățile ei.

Pierre Chantraine reia cercetarea asupra vocabularului care desemnează mintea și activitățile ei în dicționarul etimologic al limbii grecești, explicând erudit semnificațiile lor și ale derivatelor lor lexicale²⁸.

26. M. Alex. PILLON, *Synonymes grecs recueillis dans les écrivains des différents âges de la littérature grecque et expliqués d'après les grammairres, l'étymologie et l'usage avec des exemples tirés des meilleurs auteurs grecs*, Paris, 1847, pp. 439-440.

27. A. BAILLY, *Le Grand Bailly, Dictionnaire Grec – Français*, Rédigé avec le concours de E. Egger, Édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Hachette, Paris, 2000, p. V.

28. Pierre CHANTRAINE, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Grecque, Histoire des mots*, Tome I, A-Δ, Éditions Klincksieck, Paris, 1968; Tome II, E-K, Paris, 1970;

Conform cercetărilor acestor filologi, termenii care desemnează mintea și activitățile ei au înțelesuri multiple. Nu există un singur cuvânt grecesc care să se refere strict la „mintă”, motiv pentru care vor fi prezenți termenii care, pe lângă alte înțelesuri, îl includ și pe acesta. În această cercetare accentul este pus pe semnificațiile termenul **νοῦς** și ale derivatelor lui, motiv pentru care nu se va insista asupra semnificațiilor termenilor înrudiți semantic cu el.

Νοῦς, οὔ (*νόος, ό*), semnifică, la Alex. Pilon, vederea interioară, intelectul, înțelegerea, spiritul, mintea, dar și ideea.

La A. Bailly, are înțelesul de facultate de gândire, de unde a primit și sensurile de „inteligentă”, „spirit”, „gândire”, dar și de „sagacitate”, „înțelepciune”, „bun simț”, „gândire”, „proiect”, „intenție”, „manieră de a vedea”, „sens al unui cuvânt”, „sufluet”, „inimă”, „dispoziție a sufluetului”, „sentiment”, „manieră de a gândi”, „voință”, „dorință”.

La P. Chantraine are o leamă amplă în care sunt menționate semnificațiile lui filosofice („inteligentă”, „spirit”, „inteligenta supremă”), compuşii (*νου-βυστικός, νουθετέω, νουν-εχής, άγχίνοος, άνοος, άνοια, άνόητος, δύσ-νους, εύνοος, εύνοέω, εύνοια, όμονιέω, όμόνοια*) și derivatele lui (*νοέω, νοερός, άπονοέομαι, διανοέομαι* cu substantivul *διάνοια, έννοέομαι, έπινόέομαι, κατανοέω, μετανοέω, παρανοέω, περινοέω, προνοέω, συννοέω* cu substantivul *σύννοια, ύπονοέω*); nume de acțiune: **νόημα** – *percepție, inteligență, gândire*)²⁹. Chantraine nu oferă toate derivatele cu preverbe, însă ele pot fi găsite în monumentală lucrare a lui A. Bailly.

Teologul britanic, Geoffrey William Lampe prezintă, în clasicul său dicționar de termeni patristici grecești, semnificațiile cuvântului **νοῦς**, oferind referințe sumare la textele unor Sfinți Părinți și scriitori bisericești³⁰. Structura lemei conține sensul prim al cuvântului, *mintă*

Tome III, A-II, Paris, 1974; Tome IV-1, P-Y, Paris, 1977; † Pierre CHANTRAINE, Tome IV.2, Φ-Ω, Terminé par O. Masson, J.-L. Perpillou, J. Taillardat, avec le concours de F. Bader, J. Irigoin, D. Lecco, P. Monteil, sous la direction de M. Lejeune, Paris, 1980.

29. Alex. PILLON, *Synonymes grecs recueillis dans les écrivains des différents ages de la littérature grecque* (...), p. 440; A. BAILLY, *Le Grand Bailly, Dictionnaire Grec – Français*, pp. 1332 – 1333; Pierre CHANTRAINE, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Grecque*, Tome III, A-II, Paris, 1974, pp. 756-757.

30. G. W. LAMPE, D. D., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, Claredon Press, 1961, pp. 923 - 927.

– *mind* (I. A. descrierile minții și funcțiile ei; B. semnificațiile termenului în filosofia păgână; C. implicațiile ei în viața spirituală; D. în viața de după moarte; E. în privința inteligenței îngerilor; F. cu referire la Dumnezeu; G. în hristologie; I. în gnosticism), un înțeles secundar (II. sensul Scripturii) și diferite expresii în care este utilizat (III).

Înțelesurile teologice ale „minții”, evidențiate de G. W. Lampe, se regăsesc și în scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog ca moștenire patristică valorificată în contextul trăirilor lui personale ale tainei credinței creștine, care constă în dezvoltarea pe parcursul întregii vieți a legăturii constante cu Dumnezeu.

În privința termenilor care se referă la activitățile intelectuale umane, Sfântul Simeon Noul Teolog nu este un inovator. El utilizează vocabularul clasic al activităților intelective umane, întâlnit și în operele Sfinților Părinți din primul mileniu creștin, îndeosebi la cuviosul Evagrie Ponticul, Sfântul Macarie Egipteanul, Dionisie Areopagitul, Sfinții Părinți capadocieni și Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Adesea termenul *νοῦς* este echivalat semantic cu unii compuși și cu unele derivate ale lui. Cel mai frecvent, acest termen este echivalat cu *διάνοια* și *ἐννοια*, fapt observabil și din traduceri. Nu se poate vorbi de o sinonimie perfectă a acestor termeni. În mai multe contexte Sfântul Simeon utilizează împreună *νοῦς* și *διάνοια* (ex. ὑπὲρ λόγων καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν)³¹, arătând că reprezintă realități complementare proprii interiorității chipului dumnezeiesc din om.

Pe lângă acești termeni, Sfântul Simeon mai utilizează cu semnificații similare termenul *φρέν*, tradus de asemenea prin „minte”, însă este tradus și prin „cuget” și „inimă”. În *Imnul 27*, Sfântul Simeon îndeamnă la căutarea și dorirea lui Dumnezeu a Cărui frumusețe „lovește toată” *ἐννοιαν* și *φρένα*³². Ultimul termen (*φρέν*) este tradus

31. SYMEON LE NOUVEAU THÉOLOGIEEN, *ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΗΘΙΚΩΝ, ΛΟΓΟΣ Α΄*, *Sources Chrétiennes (SC) 122, Traités Théologiques et Éthiques*, Tome I, Théol. I-III, Éth. I-III, Introduction, texte critique, traduction et notes par Jean Darrouzès, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966, p. 278; SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursul 1, Cartea discursurilor etice*, în: *Discursuri teologice și etice*, Scrieri I, Studiu introductiv și traducere, diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 153.

32. Traducătorul francez Louis Neyrand s.j., îl traduce prin „inimă”, cf. „frappe de stupeur toutes les pensées, tous les *coeurs*”, SYMÉON LE NOUVEAU THÉOLOGIEEN,